

**Հ Հ Կ Ր Թ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն Ե Վ Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն
Ն Ա Խ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն
Ե Ր Ե Վ Ա Ն Ի Պ Ե Տ Ա Կ Ա Ն Հ Ա Մ Ա Լ Ս Ա Ր Ա Ն**

Հ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Ի Ս Յ Ա Ն Գ Ե Ո Ր Գ Ի Մ Ա Թ Ե Վ Ո Ս Ի

**Փ Ո Թ Ր Ե Վ Մ Ի Զ Ի Ն
Ձ Ե Ռ Ն Ա Ր Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Ի
Վ Ա Ր Կ Ո Ւ Ն Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն Կ Ա Ռ Ա Վ Ա Ր Մ Ա Ն
Հ Ի Մ Ն Ա Խ Ն Դ Ի Ր Ն Ե Ր Ը Հ Հ -Ո Ւ Մ**

Ս Ե Ղ Մ Ա Գ Ի Ր

Ը .00.02 - «Տ ն տ ե ս ո լ թ յ ա ն , ն ր ա ո լ լ ո Ր տ ն ե Ր ի
տ ն տ ե ս ա գ ի տ ո լ թ յ ո լ ն ն
կ ա ռ ա վ ա Ր ո լ մ » մ ա ս ն ա գ ի տ ո լ թ յ ա մ ք
տ ն տ ե ս ա գ ի տ ո լ թ յ ա ն թ ե կ ն ա ծ ո լ ի
գ ի տ ա կ ա ն ա ս տ ի ճ ա ն ի հ ա յ ց մ ա ն
հ ա մ ա Ր

Ե Ր Ե Վ Ա Ն -2017

**Ատենախոսությունների թեման հաստատվել է Յայ -
Ռուսական համալսարանում**

Գիտական դեկավար`

տնտեսագիտություն
դոկտոր, պրոֆեսոր
Վարդան Բաբկենի
Բոստանջյան

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ`

տնտեսագիտություն
դոկտոր, դոցենտ
Յարոսլավ Նյան
Տիգրան Վլադիմիրի
թեկնածու, դոցենտ
Յակոբյան
տնտեսագիտություն
Արզուման Չորիկի

Առաջատար կազմակերպություն` Յայաստանի
ագգային ազրարային
համալսարան

Ատենախոսությունն պաշտպանությունը տեղի
կունենա 2017 թվականի դեկտեմբերի 1-ին ժամը 13: 30-
ին, Երևանի պետական համալսարանում գործող ՀՀ
ԲՈՅ-ի Տնտեսագիտություն թիվ 015 մասնագիտական
խորհրդի նիստում:

Հասցեն` 0009, Երևան, Աբովյան 52

Ատենախոսությունը կարելի է ծանոթանալ
Երևանի պետական համալսարանի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2017 թվականի հոկտեմբերի
30-ին:

015 մասնագիտական խորհրդի

գիտական քարտուղար,

տեխ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր՝

Յ. Առաքելյան

Ա.

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱ

ԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Շուկայական հարաբերությունների պայմաններում տնտեսության բնական կենսագործունեության ապահովման գործում առանցքային դերը կատարում են նաև փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը (ՓՄՁ), որը տնտեսության առավել ճկուն և դինամիկ զարգացող ոլորտներից է: ՓՄՁ ոլորտի սուբյեկտների հիմնական առավելություններից են շուկայի փոփոխությունների ճկուն և համարժեք արձագանքելու ընդունակությունը, կառավարչական որոշումների արագ և օպերատիվ կայացման հնարավորությունը, տեղական շուկաների ու հաճախորդների վերաբերյալ լիարժեք տեղեկացվածությունը և այլն: Պետք է նկատի ունենալ, որ այդ սուբյեկտները հնարավորություն ունենում են լուծել բարդ կապիտալատար խնդիրներ, քանի որ ունեն մեկնարկային փոքր կապիտալ և գործունեության ռիսկայնության բարձր աստիճան: Չնայած գոյություն ունեցող ռիսկերին և այլ բացասական երևույթներին՝ ՓՄՁ ոլորտն ունի զգալի ներուժեր կրի քաղաքական և տնտեսական զարգացման գործում ծանրակշիռ մասնակցություն ապահովելու հարցում, ինչը պահանջում է կենսագործունեության համար անհրաժեշտ նախադրյալների ստեղծում և գոյություն ունեցող հիմնախնդիրների արդյունավետ լուծման ուղիների մշակում, համապատասխան տնտեսական և իրավական միջավայրի ձևավորում, այդ թվում նաև ոլորտի ֆինանսական ապահովվածության մակարդակի բարձրացում: Ներկայումս հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտի զարգացման հիմնական խնդրն դրսևանում է վարկային ապահովվածության ցածր աստիճանը, երկարաժամկետ վարկային ռեսուրսների բացակայությունը, վարկային միջոցների «թանկությունը», միկրոֆինանսավորման ինստիտուտների թերզարգացվածությունը և միջարքայլ գործունեություն: Առևտրային բանկերի և ՓՄՁ սուբյեկտների փոխհարաբերությունների արդյունավետ կազմակերպումը և դինամիկ զարգացումը կարևոր

նշանակություն ունեն վերջիններիս ֆինանսական
ռեսուրսներով ապահովելու գործում: Գոյություն
ունեն փոքր և միջին բիզնեսի վարկավորման միջարք
խոչընդոտներ ու արգելքներ, որոնք կապված են
տվյալ սուբյեկտների և առևտրային բանկերի միջև
ֆինանսավարկային հարաբերությունների
առանձնահատկություններով: Փոքր և միջին
ձեռնարկությունները բանկերի կողմից
վարկավորման տեսանկյունից դիտարկվում են որպես
ռիսկայնություն բարձր մակարդակ ունեցող խումբ,
հատկապես պայմանավորված այդ սուբյեկտների
մեկնարկային կապիտալի և իրացվելի միջոցների
սահմանափակությամբ: Անշուշտ, առևտրային
բանկերի կողմից ՓՄՁ սուբյեկտների վարկավորման
ռիսկայնությունը նախևառաջ պայմանավորված է
տրամադրված ֆինանսական միջոցների հետ
չվերադարձման բարձր հավանականությամբ: Նման
իրավիճակում կարևոր նշանակություն է ստանում
փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկավորման
հետ կապված ռիսկերի բացահայտումը և դրանց
արդյունավետ կառավարումը: Նշված խնդրի լուծմանը
կարող է որոշակիորեն օգնել վարկունակության
գնահատումը, որը կնպաստի բանկերի կողմից
վարկավորման վերաբերյալ օբյեկտիվ որոշումների
կայացմանը: Վարկունակության ապահովումը
հնարավորություն կտա ՓՄՁ սուբյեկտներին
որոշակիորեն լուծել սեփական ֆինանսական
ապահովվածության խնդիրը՝ արդյունավետ
նախադրյալներ ստեղծելով տնտեսական
գործունեության իրականացման համար: Նախ
անհրաժեշտ է դիտարկել փոքր և միջին
ձեռնարկությունների գործունեության հետ
կապված այն խնդիրները, որոնք զգալիորեն
անդրադառնում են բանկերի կողմից նման
սուբյեկտների վարկունակության գնահատման
գործընթացի վրա: Այդ նպատակով պետք է մշակել
վարկային պարտավորությունների կատարման համար
փոքր և միջին ձեռնարկությունների
ֆինանսատնտեսական հնարավորությունների
լիարժեք գնահատման և վարկունակության
կառավարման արդյունավետ մոտեցումներ:
Ատենախոսությունը նվիրված է նշված հարցերի
ուսումնասիրությանը, ինչով էլ պայմանավորված են
թեմայի **հրատապոնություն ունևոլ արդիականությունը:**

Յետազոտություն և նպատակը և խնդիրները:
Աշխատանքի հիմնական նպատակը փոքր և միջին

ձեռնարկությունների վարկունակության կառավարման մոնիթինգումների և առաջարկությունների մշակումներ, որին հասնելու համար առաջադրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունները և դերը երկրի տնտեսական զարգացման գործում, վերլուծել դրա արդյունավետ գործունեության ապահովման նախադրյալները և պետության կողմից տվյալ ոլորտի ֆինանսավարկային աջակցության մեխանիզմները,
- հետազոտել փոքր և միջին ձեռնարկությունների ֆինանսական ռեսուրսների ձևավորման աղբյուրները և դրանց ամսական հատկությունները, քննարկել ՓՄՁ ոլորտի ֆինանսական ապահովվածության հիմնախնդիրները և դրավրաազդող գործոնները,
- ուսումնասիրել վարկային ռիսկերի տնտեսական բովանդակությունը, վերլուծել փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկավորման ռիսկերը և դրանց արդյունավետ կառավարման խնդիրները, բացահայտել ՓՄՁ ոլորտի վարկավորման ռիսկայնության վրա ազդող գործոնները և գնահատել դրանց ազդեցությունը վարկունակության վրա,
- ուսումնասիրել վարկունակության տնտեսական բովանդակությունը և գնահատման մեթոդները, հիմնավորել փոքր և միջին ձեռնարկությունների համար դրանց կիրառման սահմանափակ հնարավորությունները,
- բացահայտել ՀՀ-ում ՓՄՁ ոլորտի վարկավորման հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիները, մշակել փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկունակության կառավարման արդյունավետության բարձրացման եղանակներ:

Ուսումնասիրության օբյեկտը և առարկան:

Ուսումնասիրության օբյեկտը ՓՄՁ ոլորտն է, իսկ առարկան՝ փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկունակության կառավարման հիմնահարցերը:

Ատենախոսության տեսակն, տեղեկատվական և մեթոդական հիմքերը: Ատենախոսության համար հիմք են հանդիսացել տնտեսագիտության տեսության դասական աշխատությունները, տնտեսական քաղաքականության տարբեր բնագավառներին վերաբերող հայրենական և արտասահմանյան

գրականությունը, ՓՄՁ ոլորտը կարգավորող ՀՀ օրենքները, իրավական այլ ակտերը: Հետազոտության համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել ՀՀ Կենտրոնական բանկի, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայության, համապատասխան պետական մարմինների, ինչպես նաև միջազգային կառույցների պաշտոնական նյութերն ու տվյալները: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են տնտեսավիճակագրական, համակարգային, համեմատական և գործոնային վերլուծության մեթոդները:

Ատենախոսության գիտական նորոլյթը:
 Աշխատանքի հիմնական գիտական արդյունքները, որոնք պայմանավորված են հետազոտության մեջ առաջադրված խնդիրների լուծմամբ, հետևյալն են.

- փոքր և միջին ձեռնարկությունների գործունեության \$ ինանսավորման աղբյուրների ուսումնասիրության արդյունքում գնահատվել են դրանց օգտագործման հնարավորությունները հանրապետությունում, հիմնավորվել է տնտեսական զարգացման ներկա փուլում բանկային վարկավորման առաջնային նշանակությունը ՓՄՁ ոլորտի \$ ինանսավորման գործում,
- «վարկունակություն» հասկացության տեսամեթոդական հիմքերի համակողմանի վերլուծության հիման վրա բացահայտվել են փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկունակության վրա ազդող գործոնները և մշակվել են \$ ինանսաբանկային ինստիտուտների հետ փոխվստահության վրա հիմնված հարաբերությունների ձևավորման ուղիները,
- հանրապետությունում փոքր և միջին ձեռնարկատիրություն ոլորտի վարկավորման հիմնախնդիրների վերլուծության հիման վրա բացահայտվել են դրա ռիսկայնությունը բարձրացնող գործոնները և մշակվել են տվյալ ոլորտում վարկային ռիսկերի կառավարման հիմնական մոտեցումները,
- վարկունակության գնահատման մեթոդների համակողմանի ուսումնասիրության հիման վրա հիմնավորվել է փոքր և միջին ձեռնարկությունների համար դրանց կիրառման սահմանափակ հնարավորությունն ու ոչ նպատակահարմարությունը և մշակվել են

առաջարկություններ համապատասխան
ցուցանիշների կիրառման միջոցով ՓՄՁ
սուբյեկտների վարկունակության գնահատման
արդյունքների արժանահավատության և
օբյեկտիվության բարձրացման նպատակով,

- մշակվել են Հայաստանի Հանրապետությունում
ՓՄՁ ոլորտի վարկավորման արդյունավետության
բարձրացման ուղղված առաջարկություններ և
պետական աջակցության գործիքների
արդյունավետ կիրառման միջոցով փոքր և միջին
ձեռնարկությունների ֆինանսական
ապահովվածության և վարկունակության
բարձրացմանն ուղղված մոտեցումներ:

Ատենախոսությունում քննարկված
հիմնախնդիրներից շատերը Հայաստանի
Հանրապետությունում ամբողջական և
համակարգված ուսումնասիրման չեն ենթարկվել և
չեն կրկնում այլոց կողմից առանձին հարցերի
շուրջ կատարված ուսումնասիրությունները, որով
ել պայմանավորված է ստացված արդյունքների
գիտական նորոլյթը:

Փոքր և միջին ձեռնարկությունների
վարկունակության կառավարման հիմնահարցերը
դիտարկվել են ընդհանուր տնտեսական
քաղաքականության համալիրում, որի արդյունքում
մշակված մոտեցումների գործնական կիրառումը, մեր
կարծիքով, կընձեռի լայն հնարավորություններ
Հայաստանի Հանրապետության ՓՄՁ ոլորտի
ֆինանսական ապահովվածության մակարդակի
բարձրացման համար: Առաջարկված մոտեցումները
հիմնված են հանրապետության տնտեսության մեջ
ձևավորված իրավիճակի համակողմանի
վերլուծության և ՓՄՁ ոլորտում գործող
տնտեսավարող սուբյեկտների ֆինանսատնտեսական
ցուցանիշների գնահատման վրա: Դրանց գործնական
կիրառումը, մեր կարծիքով, թույլ կտա
հանրապետությունում ձևավորել այնպիսի
միջավայր, որն առավելագույնս կնպաստի փոքր և
միջին ձեռնարկությունների վարկունակության
կառավարման հետ կապված խնդիրների լուծմանը և
նրանց ֆինանսական ապահովվածության մակարդակի
բարձրացմանը:

Աշխատանքի գործնական նշանակությունը: Փոքր
և միջին ձեռնարկությունների վարկունակության
կառավարման վերաբերյալ առաջարկությունները
կարող են օգտագործվել ՀՀ օրենսդիր և գործադիր

մարմիններին, ֆինանսաբանկային ինստիտուտներին կողմից հանրապետությունում գործարար միջավայրի բարելավման և ՓՄՁ ոլորտի զարգացման նույնպես միջոցառումներին համալիրի մշակման և դրա հետևողական իրականացման ընթացքում: Ստացված արդյունքները կարող են օգտակար լինել նաև նշված համակարգերում աշխատողներին համար:

Ատենախոսություն արդյունքներին փորձարկումը և հրապարակումները:

Ատենախոսություն հիմնական արդյունքները քննարկվել են Ռուս-հայկական սլավոնական համալսարանում: Ատենախոսություն հիմնական արդյունքները հրատարակված են 6 գիտական հոդվածներում:

Ատենախոսություն ծավալը և կառուցվածքը:

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից և օգտագործված գրականություն ցանկից: Ատենախոսություն տեքստը շարադրված է 126 էջի վրա՝ ներառյալ օգտագործված գրականություն ցանկը:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Առաջաբանում հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են հետազոտություն ամարկան և օբյեկտը, հետազոտություն նպատակը և խնդիրները, աշխատանքի մեթոդաբանական և տեղեկատվական հիմքերը, գիտական նորոյթը և ստացված արդյունքներին կիրառական նշանակությունը:

Հետազոտություն ամառին՝ «Փոքր և միջին ձեռնարկությունների գործունեություն ֆինանսական ապահովվածություն տնտեսական հիմքերը» գլուխը նվիրված է փոքր և միջին ձեռնարկությունների ֆինանսական ռեսուրսների ձևավորման աղբյուրների ոսումնասիրությունը, տվյալ ոլորտի վարկավորման խնդիրներին և ամանձնահատկությունների քննարկմանը և այդ ուղղությամբ գոյություն ունեցող ռիսկերի վերլուծությունը:

Փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը ժամանակակից շուկայական տնտեսության անբաժանելի մասն է կազմում, որն էական դերակատարում ունի երկրի քաղաքական և տնտեսական

առաջընթացի ապահովման, ինչպես նաև սոցիալական բնույթի միջարքայլ հիմնախնդիրների լուծման գործում: Տվյալ ոլորտի գործունեության կազմակերպումը, չպահանջելով մեծ ծավալի մեկնարկային կապիտալ, ապահովում է ռեսուրսների արագ շրջանառություն և աճի բարձր դինամիկա: Բացի այդ ՓՄՁ ոլորտը հակված է նորարարությունների կիրառմանը, նպաստում է գործազրկության կրճատմանը և սոցիալ-տնտեսական բնույթի միջարքայլ հիմնախնդիրների լուծմանը: Այն զգալիորեն պայմանավորում է տնտեսական աճի տեմպերը և համախառն ներքին արդյունքի որակն ու կառուցվածքը: Շուկայական հարաբերությունների պայմաններում ՓՄՁ ոլորտի դերը երկրի տնտեսական կյանքում դրսևորվում է երեք տարբեր միաժամանակ միմյանց հետփոխկապակցված ու կարևոր ուղղություններով: Այն հանդիսանում է սեփական արտադրական կարիքների համար զգալի գնումներ իրականացնող (սպառող), շուկայական կոնյուկտուրայի փոփոխություններին օպերատիվ կերպով արձագանքող և դրան անհրաժեշտ էլաստիկություն հաղորդող (արտադրող), լրացուցիչ աշխատատեղեր ստեղծող ու զբաղվածություն ապահովող (գործատու): Անշուշտ, տվյալ սեկտորի ունեցած դերն ու նշանակությունը տնտեսության զարգացման գործում պահանջում է կենսագործունեության համար անհրաժեշտ նախադրյալների ստեղծում և գոյություն ունեցող հիմնախնդիրների արդյունավետ լուծման ուղիների մշակում: Դա, իր հերթին, ենթադրում է համապատասխան տնտեսական և իրավական միջավայրի ստեղծում, որի առանցային ուղղություններից մեկը ՓՄՁ ոլորտի ֆինանսական ապահովվածության մակարդակի բարձրացումն է:

ՓՄՁ սուբյեկտների գործունեության ֆինանսավորումն ունի որոշակի առանձնահատկություններ՝ ի տարբերություն խոշոր ձեռնարկությունների: Գոյություն ունեցող հիմնախնդիրների բացահայտումը կարևոր նշանակություն ունի ՓՄՁ ոլորտում տնտեսական քաղաքականության մշակման ու իրականացման, դրա պետական աջակցության արդյունավետության բարձրացման ու միջարքայլ խնդիրների լուծման համար: Փոքր և միջին ձեռնարկությունների գործունեության կազմակերպման ու իրականացման հիմնական խոչընդոտներից մեկը ֆինանսական

ապահովվածության ցածր մակարդակն է, որի բարձրացումն էական նախադրյալ է հանդիսանում ՓՄՁ ու նորտիզարգացման համար:

Փոքր և միջին ձեռնարկությունների գործունեության \$ինանսական ապահովվածության հետ կապված խնդիրների լուծումը նախառաջ պայմանավորված է տվյալ ոլորտին պատկանող սուբյեկտների համար \$ինանսավորման աղբյուրների մատչելիությամբ և հասանելիությամբ: Ուստի \$ինանսական ապահովվածությունը ՓՄՁ ոլորտի բնականոն գործունեության ապահովման և զարգացման հիմնական երաշխիքն է: Փոքր և միջին բիզնեսի պետական աջակցության հիմնական նպատակներից և ուղղություններից մեկը տվյալ ոլորտի սուբյեկտների \$ինանսական ապահովվածության մակարդակի բարձրացումն է: Անշուշտ, տվյալ խնդրի լուծման հիմնական ուղիներից մեկը \$ինանսական և վարկային շուկաներում այդ սուբյեկտների համար գոյություն ունեցող հիմնախնդիրների լուծումն ու արգելքների վերացումն է: Դա ենթադրում է \$ինանսավարկային հատուկ մեխանիզմների մշակում և այդ նպատակով այնպիսի խնդիրների լուծում, ինչպիսիք են վարկային երաշխիքների համակարգի զարգացումը, \$ինանսական ինստիտուտների ենթակառուցվածքների ձևավորումը, տեղեկատվական աջակցության ցուցաբերումը և այլն:

Փոքր և միջին բիզնեսի զարգացմանը խանգարող պատճառներն ու դրանց հետևանքները կարելի է խոշորացված կերպով ներկայացնել հետևյալ խմբերի տեսքով:

1. Մրցակցային միջավայրի բացակայությունը, ինչի հետևանքով փոքր և միջին բիզնեսը գործում է խոշոր բիզնեսի, ինչպես նաև ոչ արդար մրցակցություն վարող սուբյեկտների հետ փոխհարաբերությունների պայմաններում: Նման իրավիճակի փոփոխությունը ենթադրում է պետական քաղաքականության առանցքային ուղղությունների՝ հատկապես ազատ արդար մրցակցության հաստատման ուղղությամբ գործնական քայլերի իրականացում, \$ինանսավորման նոր մեխանիզմների ներդրում:

2. Փոքր և միջին բիզնեսի վրա արտաքին բացասական գործոնների ազդեցությունը, որի հետևանք է վարկային ռեսուրսների մատչելիության անհավասար պայմանները և բարձր տոկոսադրույթները: Խնդրի լուծումը ենթադրում է

շուկայական ենթակառուցվածքների զարգացում, դրամավարկային հիմնավորված քաղաքականության իրականացում, վարկային կազմակերպությունների գործունեության խթանում և փոքր ու միջին բիզնեսի համար վարկային տոկոսադրույքների նվազեցմանն ուղղված քայլերի իրականացում:

3. ՓՄՁ սուբյեկտների համար բանկային վարկերի սահմանափակ հասանելիությունը, երկարաժամկետ վարկային ռեսուրսների բացակայությունը և վարկավորման ռիսկայնություն բարձր մակարդակը: Նշված խնդիրներն էական ազդեցություն ունեն փոքր և միջին ձեռնարկությունների զարգացման համար անհրաժեշտ ֆինանսական բազայի ձևավորման գործում: Դրանց լուծմանը կարող է նպաստել մասնավոր և պետական երաշխիքային ֆոնդերի, համաֆինանսավորման համակարգի, ինչպես նաև տոկոսադրույքի փոխհատուցում կամ պետության ու վարկային կազմակերպությունների միջև ռիսկերը կիսող մեխանիզմների ստեղծումը:

Փոքր և միջին բիզնեսի վարկավորման տնտեսական հիմքերի ուսումնասիրություն ժամանակ կարևոր նշանակություն ունի տվյալ ոլորտին պատկանող սուբյեկտների վարկային պահանջմունքների առանձնահատկությունների վերլուծությունը, քանի որ դրանք զգալիորեն պայմանավորում են նրանց վարքագիծը վարկային շուկայում: Մասնավորապես, որպես այդպիսի կարելի է առանձնացնել հետևյալները:

1. Փոքր և միջին ձեռնարկությունները հիմնականում չունեն սեփական հիմնական ֆոնդեր, իսկ գործողների գերակշիռ մասը ձեռք է բերված վարձակալություն հիմունքներով: Այսինքն՝ նման իրավիճակում այդ սուբյեկտները զրկված են վարկավորման համար գրավի առարկաներ կայացնելու հնարավորությունից: Դրանով էլ պայմանավորված՝ նրանց համար առավել հասանելի է դառնում կարճաժամկետ վարկավորումը:

2. ՓՄՁ սուբյեկտների գործունեության փոքր մասշտաբները, ակտիվների և կապիտալի սահմանափակ ծավալը ստեղծում են համեմատաբար ոչ մեծ գումարների չափով փոխառությունների անհրաժեշտություն:

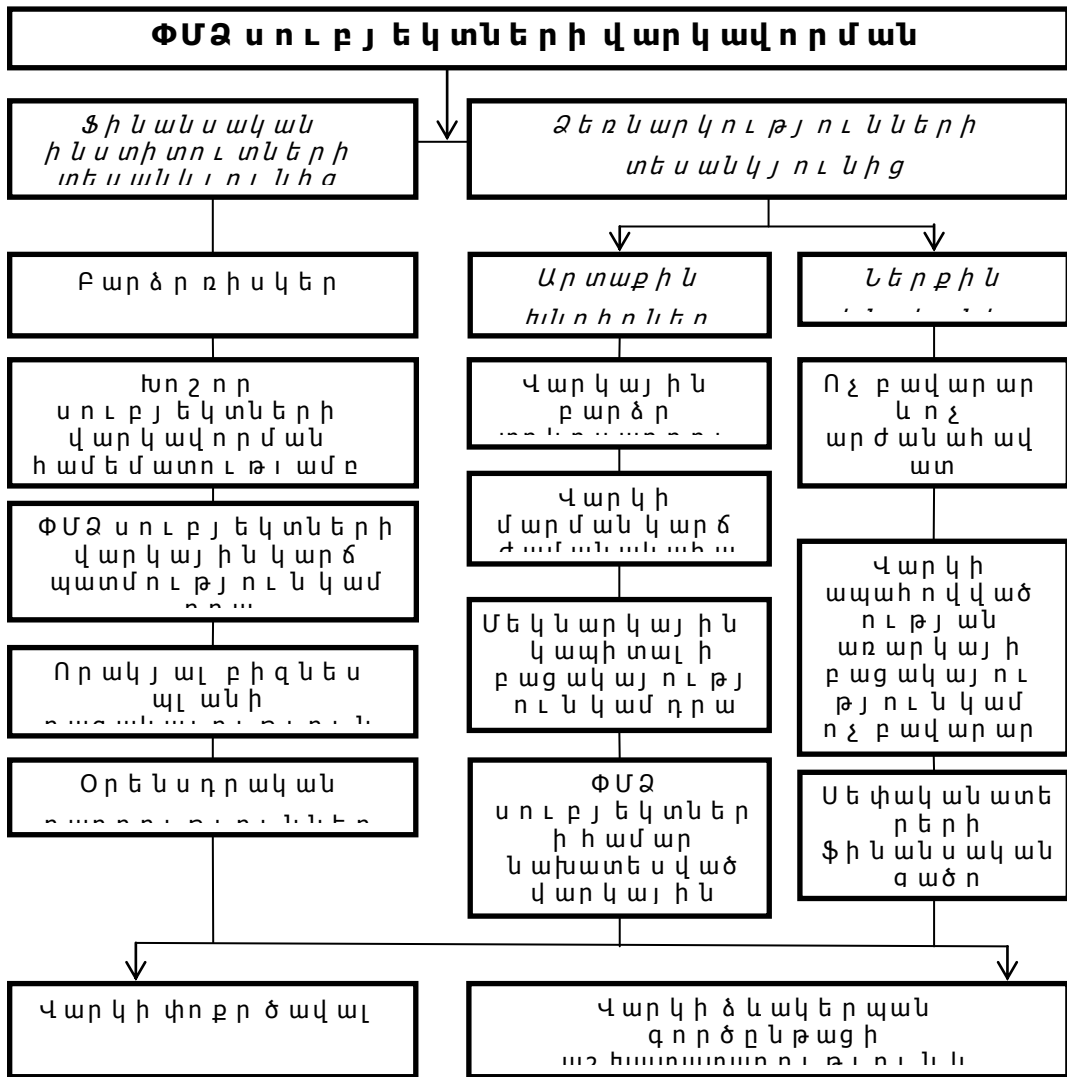
3. Հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվությունների պարզեցված կերպով վարման հետ կապված ոչ բավարար տեղեկատվական ապահովվածությունը հնարավորություն չի տալիս

ՓՄՁ սուբյեկտներին օբյեկտիվ կերպով գնահատել սեփական ֆինանսական վիճակը և հավաստի ֆինանսական տեղեկատվություն տրամադրել վարկատու կազմակերպություններին, ինչը նվազեցնում է վարկի ստացման հավանականությունը:

4. Մեկնարկային կապիտալի և իրացվելի ակտիվների ոչ բավարար մակարդակը ՓՄՁ ոլորտը դարձնում են ֆինանսավորման տեսանկյունից բարձր ռիսկային:

5. Կանխիկ դրամով շրջանառության մեծ ծավալները, շահույթաբերության մակարդակի գնահատման բարդությունները ստիպում են բանկերին սահմանել տրամադրված վարկերի մարման խիստ գրաֆիկներ:

Փոքր և միջին ձեռնարկությունները վարկավորման ոլորտում գոյություն ունեցող հիմնախնդիրները կարելի է բաժանել երկու խմբի. առաջինը կապված է ՓՄՁ սուբյեկտներին բնորոշ ակտիվների յուրահատուկ կառուցվածքի, իսկ երկրորդը՝ բանկային համակարգի զարգացման աստիճանի հետ:

Գ ծ ա պ ա տ կ եր 1. Փ Մ Ձ ս ու լ բ յ ե կ տ ն եր ի վ ար կ ավ ո Ր մ ան հ ի մ ն ա խ ն դ ի թ ռ ն եր ը

ՓՄՁ ու լ ո Ր տ ի վ ար կ ավ ո Ր մ ան հ ե տ կ ա պ վ ա ծ հ ի մ ն ա խ ն դ ի թ ռ ն եր ի լ ու ծ ու մ ը մ ե ծ ա պ ե ս պ ա յ մ ան ա վ ո Ր վ ա ծ է վ ար կ այ ի ն ո ի ս կ եր ի կ Ր ճ ա տ մ մ Բ կ ա մ դ Ր ան ց ար դ յ ու լ ն ա վ ե տ կ ա ռ ա վ ար մ մ Բ : Գ ո յ ու թ յ ու լ ն ու լ ն ե ն չ ո Ր ս հ ի մ ն ա կ ան պ ա տ ճ ա ռ ն եր , ո Ր ո ն ք հ ան գ ե ց ն ու մ ե ն վ ար կ ավ ո Ր մ ան ո ի ս կ ի Բ ար ճ ր ա ց մ ան ը և ն վ ա գ ե ց ն ու մ վ ար կ եր ս տ ա ն ա լ ու փ ո ք Ր և մ ի ջ ի ն ձ ե ռ ն ար կ ու թ յ ու լ ն ն եր ի հ ն ար ա վ ո Ր ու թ յ ու լ ն ն եր ը : Ա ռ ա ջ ի ն ` Փ Մ Ձ ս ու լ բ յ ե կ տ ն եր ի ս ե փ ա կ ան մ ի ջ ո ց ն եր ը , ի ն չ պ ե ս ար դ ե ն ն շ ե ց ի ն ք , խ ի ս տ ս ա հ մ ան ա փ ա կ ե ն , ի ն չ ը , ն պ ա ս տ ե լ ո վ ձ ե ռ ն ար կ ու թ յ ան ս ե փ ա կ ան և փ ո խ ա ռ ու կ ա պ ի տ ա լ ի հ ար ա Բ եր ա կ ց ու թ յ ան ց ու ց ան ի շ ի վ ա տ Թ ար ա ց մ ան ը , Բ ա ց ա ս ա Բ ար է ան դ Ր ա դ ա ռ ն ու մ ն Ր ան ց վ ար կ ու լ ն ա կ ու թ յ ան վ Ր ա : Եր կ Ր ո Ր դ ` Ժ ա մ ան ա կ ա կ ի ց Բ ի գ ն ե ս ու լ մ մ ե ծ ն շ ա ն ա կ ու թ յ ու լ ն ու լ ն ի տ ե դ ե կ ա տ վ ա կ ան ա պ ա հ ո վ վ ա ծ ու թ յ ու լ ն ը , ո Ր ի ո չ

բավարար մակարդակը որոշակի դժվարություններ է ստեղծում վարկավորման համար: Դա հատկապես բնորոշ է փոքր և միջին ձեռնարկություններին, ինչի պատճառներից են ձեռնարկատիրությունամբ զբաղվող անձանց կրթական ցածր մակարդակը, \$ինանսական տեղեկատվությանը չտիրապետելը, \$ինանսական շուկաներ մուտքի սահմանափակությունը և այլն: Նշված երևույթներն, անշուշտ, բացասաբար են անդրադառնում ձեռնարկության տնտեսական գործունեության և \$ինանսատնտեսական ցուցանիշերի վրա՝ հանգեցնելով վարկավորման հետ կապված որոշակի ռիսկերի առաջացմանը: Հաջորդ գործունը, որն անդրադառնում է վարկավորման գործընթացի վրա, ձեռնարկության համբավն է: Դրական համբավ կարող է ձևավորվել գործունեության որոշակի ժամանակահատվածի ընթացքում, ինչը փոքր և միջին ձեռնարկություններին դեպքում հիմնականում գոյություն չունի: Նշված սուբյեկտները, որպես կանոն, ունեն կարճ «կենսագրություն»՝ զրկված լինելով առևտրային բանկերի հետ տևական փոխհարաբերություններից: Վերջինիս հիմնական ցուցիչներից մեկն է վարկային պատմությունը, որը շատ ՓՄՁ սուբյեկտների պարագայում բացակայում է: Պարտաճանաչ կերպով վարկային պարտավորությունների կատարումը որոշակի վստահություն է ստեղծում առևտրային բանկերի մոտ սեփական հաճախորդների վերաբերյալ: Այն իրար տացուղումն է ստանում վերջիններիս վարկային պատմության մեջ՝ մեծացնելով վարկ ստանալու հնարավորությունները: Սակայն դա որոշակի ժամանակահատված պահանջող գործընթաց է, ինչը փոքր և միջին ձեռնարկություններին գերակշիռ մասի (հատկապես նոր տնտեսական գործունեություններին) դեպքում բացակայում է: Տվյալ խնդրի լուծման հնարավոր ուղիներից մեկն այդ սուբյեկտների համագործակցությունն է խոշոր բիզնեսի ներկայացուցիչների հետ, ինչի արդյունքում ձևավորվող կայուն տնտեսական հարաբերությունները առևտրային բանկերի կողմից ՓՄՁ սուբյեկտների հանդեպ որոշակի վստահություն են ստեղծում: Եվ, վերջապես, չորրորդ գործունը, որը զգալիորեն բարձրացնում է ՓՄՁ սուբյեկտների վարկավորման ռիսկը, կապված է վերջիններիս պատկանող ակտիվների յուրահատկության հետ՝

պայ մանավորված երկրորդային շուկայում դրանց դժվար իրացվելի ությամբ:

Ատենախոսության երկրորդ՝ «Փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկունակության կառավարման խնդիրները» գլխում քննվել են վարկունակության տնտեսական բովանդակությունը և գնահատման մեթոդները, ներկայացվել են փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկունակության կառավարման առանձնահատկությունները, վերլուծվել այդ ուղղությամբ գոյություն ունեցող միջազգային փորձը:

Փոքր և միջին բիզնեսի զարգացման միջազգային փորձի վերլուծությունը վկայում է այն մասին, որ տնտեսության այդ սեկտորի մասնակցությունը երկրի տնտեսական զարգացման գործում շարունակաբար աճում է: Դա առաջին հերթին տեղի է ունենում ֆինանսավարկային աջակցության արդյունավետ համակարգի շնորհիվ, որն իրականացվում է փոքր և միջին ձեռնարկությունների ներդրումային ծրագրերի արտոնյալ վարկավորման միջոցով: Այս առումով բանկային վարկավորումը կարևոր նշանակություն ունի զարգացած և զարգացող երկրների փոքր և միջին բիզնեսի ֆինանսական ապահովվածության մակարդակի բարձրացման գործում, ինչի մասին են վկայում նաև աղյուսակ 1-ի տվյալները:

Աղյուսակ 1¹

ՓՄՁ վարկերի ծավալը ընդհանուր բիզնեսին տրամադրված վարկերի մեջ (տոկոսային արտահայտությամբ)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Սլովակիա	65.70	77.12	79.39	79.39	65.77	71.11	71.08	80.22	82.00
Պորտուգալիա	82.17	81.57	80.96	81.45	81.13	80.75	80.13	82.19	81.82
Շվեյցարիա	80.44	80.86	79.33	79.26	78.52	78.60	78.81	76.41	76.89
Կրեա	86.83	82.64	83.51	81.51	77.67	74.67	74.70	74.00	74.20
Չեխիա	63.86	65.24	67.28	70.20	70.73	70.15	70.08	69.82	69.77
Յունաստան	62.40	60.60	60.00	54.50	54.40	63.50	66.20	62.24	67.19
Եգիպտոս	69.64	67.31	66.72	67.82	66.94	65.76	66.87	65.00	65.38
Իռլանդիա				63.89	67.82	67.51	66.89	67.32	64.78
Բելգիա	61.72	59.62	62.73	62.35	65.07	65.43	67.60	66.39	63.31
Իսպանիա								53.74	54.78
Յունաստան				38.50	36.84	38.82	49.75	50.57	52.65

¹ Financing SMEs and entrepreneurs 2017 an OECD scoreboard. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/ocd/industry-and-services/financing-smes-and-entrepreneurs-2017_fin_sme_ent-2017-en#.Wc3slY-CzGg#page28

Ի ս ր ա յ Ե Լ	40.90	37.14	35.74	39.60	38.75	41.52	41.89	47.31	50.93
Մ ա Լ ա զ Ի ա	44.03	42.30	41.28	37.61	39.17	40.34	43.64	45.32	45.94
Վ ր ա ս տ ա ն				36.43	34.39	34.84	36.22	36.07	42.94
Ս Լ ո Վ Ե ն Ի ա	43.45	40.71	39.59	46.43	48.75	51.14	40.29	38.47	41.01
Ն ո ր Չ Ե Լ ա ն դ Ի ա			42.13	44.02	42.97	43.67	40.35	40.76	40.78
Մ Ի Ջ Ի Լ	40.24	34.55	35.74	38.45	37.80	38.82	38.70	38.47	40.78
Բ ր ա զ Ի Լ Ի ա		52.86	49.84	50.49	51.03	49.74	47.83	44.26	39.59
Ն ո ր Վ Ե գ Ի ա	42.88	43.65	40.40	41.03	40.35	40.04	36.23	36.84	37.96
Թ ո ւ ր ք Ի ա	40.24	33.92	31.82	35.68	35.70	38.20	38.54	38.22	35.89
Ա Վ ս տ ր ա Լ Ի ա	26.62	26.48	28.30	31.77	32.87	32.38	32.25	31.88	31.17
Կ ո Լ ո ւ մ ք Ի ա	32.67	30.18	27.70	25.58	29.66	30.61	30.11	28.01	25.71
Ս Ե ր ք Ի ա	21.02	20.97	20.58	21.25	21.57	19.00	18.93	22.27	25.15
Է ս տ ո ն Ի ա	35.83	34.55	31.01	29.37	28.28	26.24	26.45	26.40	24.56
Մ Ե ք ս Ի կ ա	13.05	12.34	19.99	20.54	20.52	22.61	23.96	24.81	23.80
Բ Ե ծ Բ ր Ի տ ա ն Ի ա	19.76	18.10	20.02	21.36	21.13	21.51	22.13	22.52	22.51
Ա Մ Ն	34.26	31.33	30.84	31.22	28.81	26.08	24.80	23.32	22.13
Ֆ ր ա ն ս Ի ա	20.79	20.41	20.21	20.51	20.78	21.21	21.12	21.18	20.81
Ի տ ա Լ Ի ա	18.77	17.93	18.32	18.97	18.34	18.37	18.67	18.92	18.69
Չ Ի Լ Ի	16.65	15.19	17.50	18.23	17.48	17.74	16.88	17.99	18.56
Ռ ո ւ ս ա ս տ ա ն		19.41	21.33	23.74	22.53	22.95	23.20	18.42	16.35
Կ ա ն ա դ ա	17.39	15.61	17.92	17.50	17.71	15.90	15.38	14.62	13.43
Չ Ի ն ա ս տ ա ն			54.60	56.58	60.45	64.55	64.94	63.84	
Շ Վ Ե դ Ի ա						34.66	35.39	35.67	
Թ ա յ Լ ա ն դ	28.10	26.60	26.90	38.40	36.80	37.60	38.70		

Վարկային միջոցների ներգրավումն ու օգտագործումը շուկայական հարաբերություններին հիմնական բնութագրիչներից է և ուղղված է տնտեսավարող սուբյեկտների ֆինանսական կարիքների բավարարմանը: Վարկավորման գործընթացի կարևոր բաղադրիչներից և պայմաններից մեկն է վարկառուի և վարկատուի միջև փոխվստահությունը, որի ապահովմանն է ուղղված հաճախորդի վարկունակության վերլուծությունը: Յուրաքանչյուր բանկ սեփական հայեցողությամբ է որոշում այդ նպատակով տվյալների բազայի ձևավորման և օգտագործման ամանձնահատկությունները, ինչպես նաև ընտրում վարկունակության գնահատման համապատասխան մեթոդը: Վարկունակությունը փոխառուի ընդունակությունն է ամբողջությամբ և սահմանված ժամկետներում կատարելու սեփական պարտքային պարտավորությունները:² Այն կարելի է սահմանել որպես վարկային միջոց ստանալու իրավասություն,

² Банковское дело: Под ред. О. Лаврушина, М., 2005 г., стр. 222.

այն արդյունավետ օգտագործելու հնարավորություն, ինչպես նաև ապագայում նախապես սահմանված ձևով, ժամկետներում և ծավալով վարկատուին փոխառու միջոցները վերադարձնելու պատրաստակամություն և ընդունակություն: Այսինքն, վարկունակությունը դիտարկելիս պետք է հաշվի առնել ոչ միայն փոխառու միջոցների վերադարձման վարկառուի ցանկությունը, այլ նաև դրանց արդյունավետ օգտագործման հնարավորությունը: Յետևաբար, կարող ենք պնդել, որ վարկունակության վերլուծության նպատակը փոխառուի վարկավորման նպատակահարմարության որոշումն է:

Գործնականում վարկունակության գնահատման միասնական ստանդարտացված համակարգ գոյություն չունի, և բանկերը փոխառուի վարկունակության վերլուծության նպատակով կիրառում են տարբեր մեթոդներ: Նման իրավիճակի հիմնական պատճառներն են՝

- վարկունակության վրա ազդող գործոնների գնահատման որակական և քանակական մոտեցումների նկատմամբ վստահության տարբերաստիճանը,
- վարկունակության գնահատման պատմականորեն ձևավորված պրակտիկայի և վարկային մշակույթի առանձնահատկությունները,
- վարկային ռիսկերի կրճատման ուղղությունը կիրառվող գործիքների տարածվածությունը և տարբերությունները,
- վարկունակության մակարդակի վրա ազդող գործոնների բազմազանությունը, ինչի հետևանքով վարկային վարկանիշի կազմման ժամանակ բանկերը տարբեր վերաբերմունք են ցուցաբերում դրանց նկատմամբ,
- վարկունակության գնահատման միասնական արդյունքի բացակայությունը. որոշ բանկեր բավարարվում են \$ինսանսական գործակիցների հաշվարկմամբ, իսկ մյուսները կազմում են վարկային վարկանիշներ և հաշվարկում են վարկային ռիսկի մակարդակը:

Վարկառուի վարկունակության վերլուծության նպատակը նրա գործունեության համալիր ուսումնասիրությունն է տրամադրվող ռեսուրսներին վերադարձման

հնարավորությունները գնահատելու համար և
ենթադրում է հետևյալ խնդիրներին՝

- վարկատուի կողմից տրամադրվող \$ինանսական
ռեսուրսների օպտիմալ մեծության և դրանց
մարման եղանակների հիմնավորում,
- վարկառուի կողմից վարկային ռեսուրսների
օգտագործման արդյունավետության որոշում,
- վարկառուի ընթացիկ \$ինանսական վիճակի
գնահատում և վարկի տրամադրումից հետո դրա
հնարավոր փոփոխությունների կանխատեսում,
- վարկատուի կողմից վարկառուի նկատմամբ
մոնիտորինգի իրականացում՝ վերջինիս
\$ինանսական վիճակը բնութագրող
ցուցանիշների վերաբերյալ պահանջների
պահպանման կտրվածքով,
- վարկառուի վարկունակության բավարար
մակարդակի ապահովման ուղղությամբ
կազմակերպությունում կայացվող
որոշումների արդյունավետության և
նպատակահարմարության վերլուծություն,
- վարկային ռիսկերի բացահայտում և
վարկավորման վերաբերյալ որոշման կայացման
վրադրանց ազդեցության գնահատում,
- \$ինանսական տեղեկատվության բավարարության
և դրա արժանահավատության վերլուծություն:

Փոքր և միջին բիզնեսի սուբյեկտների
վարկունակության տակ պետք է հասկանալ
հաշվեկշռված ցուցանիշների համակարգի միջոցով
ներանց գործունեության համալիր \$ինանսա-
իրավական գնահատումը, որը հնարավորություն է
տալիս որոշել բանկի վարկային ռիսկը, ՓՄՁ
սուբյեկտի վարկային պարտավորությունների չափը
և սահմանել վարկային ռիսկի մեծության
կախվածությունը տնտեսավարող սուբյեկտի
վարկունակությունից: ՓՄՁ սուբյեկտների
վարկունակությունը ձևավորվում է ներանց
տնտեսական գործունեության արդյունքում և ցույց
է տալիս, թե ինչքանով է մենեջմենթը արդյունավետ
կերպով կառավարում \$ինանսական ռեսուրսները,
ռացիոնալ օգտագործում սեփական կապիտալը և
փոխառու միջոցները, ինչպիսին են տնտեսական
գործունեության արդյունքները, գործընկերների
հետ հարաբերությունները և այլն: Վերջնական
արդյունքում վարկունակությունը մեծապես
պայմանավորում է տվյալ տնտեսավարող սուբյեկտի
մրցունակությունը և նրատնտեսական ներուժը:

Առևտրային բանկերի համար վարկու նակության գնահատումն ունի չափազանց կարևոր նշանակություն վարկավորման վերաբերյալ ռացիոնալ որոշումների կայացման գործում: Պայմանավորված փոքր և միջին բիզնեսի սուբյեկտների առանձնահատկություններով՝ վերջիններիս վարկու նակության գնահատման համար պետք է կիրառել հատուկ մոտեցումներ, քանի որ ավանդական մեթոդները հնարավորություն չեն տալիս վարկու նակության վերաբերյալ ստանալ օբյեկտիվ գնահատական: Վարկու նակության գնահատման գոյություն ունեցող մեթոդները հիմնականում կենտրոնանում են որակական և քանակական ցուցանիշների վրա, այդ առումով չկա համալիր մոտեցում: Ոչ բավարար չափով է ուշադրություն դարձվում բիզնեսի սեփականատիրոջ գնահատմանը, ինչը խոչոր ձեռնարկությունների դեպքում ավելի փոքր նշանակություն ունի: Փոքր և միջին բիզնեսի վարկու նակության գնահատումն ունի առանձնահատուկ մոտեցումների ցուցաբերման կարիք: Մասնավորապես՝ վարկավորման նպատակահարմարության, ինչպես նաև տրամադրված վարկի էֆեկտի գնահատումը գոյություն ունեցող մեթոդներում գրեթե հաշվի չի առնվում: Մինչդեռ նշված գործունը խիստ կարևոր է վարկառուի վարկու նակության գնահատման համար, քանի որ եթե վարկի տրամադրումը հանգեցնում է կազմակերպության գործունեության ֆինանսատնտեսական ցուցանիշների և ֆինանսական վիճակի վատթարացմանը, ապա բանկը կարող է բախվել դժվարությունների վարկի վերադարձման հարցում: Ծատ դեպքերում հաշվի չեն առնվում նաև այնպիսի գործունեներ, ինչպիսիք են բիզնեսի դիվերսիֆիկացման աստիճանը և ճյուղային առանձնահատկությունները: Ոչ բավարար ուշադրություն է հատկացվում նաև ձեռնարկության սեփականատերերի և ղեկավարության կառավարչական փորձին և հմտություններին: Վարկու նակության գնահատման գոյություն ունեցող մեթոդներից ոչ մեկը հաշվի չի առնում փոքր և միջին բիզնեսի յուրահատուկ բնույթը: Ս. Լավրուշինի կարծիքով, վարկու նակության գնահատման ավանդական մեթոդները կիրառելի չեն փոքր և միջին բիզնեսի համար՝ պայմանավորված ֆինանսական հաշվետվություններում տեղ գտնող սխալների մեծ

քանակով³: Վարկու և նակու թյան գնահատման ժամանակ քանակական ցուցանիշներին զուգահեռ կարևոր նշանակություն կարող են ունենալ որակական ցուցանիշներին, ինչպես նաև բիզնեսի վրա ազդող արտաքին և ներքին գործոններին վերլուծությունը: Փոքր և միջին ձեռնարկություններին վարկու և նակու թյան գնահատման համար անհրաժեշտ է մշակել այնպիսի մոտեցումներ, որոնք թույլ կտան առավելագույնս հաշվի առնել տվյալ սեկտորի առանձնահատկությունները:

Աշխատանքի երրորդ` «Փոքր և միջին ձեռնարկություններին վարկու և նակու թյան կառավարման մեխանիզմների կատարելագործման ուղղությունները» գլխում մշակվել են ՓՄՁ ոլորտի վարկավորման հիմնախնդիրներին և լուծման ուղիները և փոքր և միջին ձեռնարկություններին վարկու և նակու թյան կառավարման արդյունավետության բարձրացման հիմնական մոտեցումները Յայաստանի Հանրապետությունում:

Փոքր և միջին ձեռնարկություններին տնտեսական ներուժի իրացման հիմնական գործոններին ցմեկը ընթացիկ գործունեության և ներդրումային ծրագրերի իրականացման համար ֆինանսական ռեսուրսների ստացման հնարավորությունները: Հանրապետությունում տվյալ ոլորտի սուբյեկտների վարկային շուկան գտնվում է ձևավորման փուլում և բավականաչափ խնդիրներ կան դրա կայացման և արդյունավետ գործունեության ուղղությամբ: Հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտի վարկավորման պայմանները դեռևս չի կարելի համարել բարենպաստ, հատկապես վարկային բարձր տոկոսադրույքների, գրավի առարկայի բացակայության և մի շարք այլ գործոններին պատճառով: Միաժամանակ, վարկային ռիսկերի բարձր մակարդակը փոքր և միջին ձեռնարկություններին վարկավորումը առևտրային բանկերի համար դարձնում է բարդ խնդիր:

Յայաստանի Հանրապետությունում փոքր և միջին ձեռնարկատիրություն ունեցող գոյություն ունեն մի շարք հիմնախնդիրներ, որոնք ուղղակիորեն և անուղղակիորեն անդրադառնում են դրա վարկավորման գործընթացի վրա: Անդրադառնանք դրանցից հիմնականներին:

³ Банковские операции. Под ред. О. Лаврушина и др. КНОРУС. М., 2007 г., стр. 163.

Փոքր և միջին ձեռնարկատիրոջան գործունեության ոչ բավարար թափանցիկությունը:
 Եթե խոշոր ձեռնարկությունները ներդրում են կորպորատիվ կառավարման արևմտյան սկզբունքները, ներգրավում են առաջատար վարկանիշային և առևդիտորական ընկերություններին սեփական ֆինանսական վիճակի գնահատման և վարկային գնահատական ստանալու համար, ապա ՓՄՁ սուբյեկտներին համար դա սեփական հնարավորություններին սահմաններին ցոլորս է: Նման իրավիճակում ՓՄՁ սուբյեկտներին վարկունակություն գնահատումն իրականացվում է ներբանկային մեթոդներով: Ֆինանսական հաշվետվություններում տեղեկատվությունը բավարար չէ ընկերության վճարունակությունը գնահատելու համար, իսկ այդ նպատակով կիրառվող մեթոդները օբյեկտիվ գնահատական ապահովել չեն կարող: ՓՄՁ սուբյեկտներին կողմից ներկայացվող վարկային հայտերի քննարկման պարզեցված կարգի բացակայությունն իր հերթին լրացուցիչ դժվարություններ է ստեղծում վարկավորման հետ կապված: Շատ հաճախ բանկերում բավարար չեն բարձր որակավորում ունեցող մասնագետները, որոնք կկարողանան որակյալ մոտեցումներ ցուցաբերել ՓՄՁ սուբյեկտներին վարկունակության գնահատման նկատմամբ:

Սկսնակ կամ, այսպես կոչված, Start-up բիզնեսի վարկավորման արդյունավետ մեխանիզմների բացակայությունը: Փոքր և միջին ձեռնարկատիրոջան սուբյեկտներին վարկունակության հետ կապված խնդիրներն առավել ցայտուն կերպով են դրսևորվում սկսնակ բիզնեսի պարագայում: Գործնականում այն լիովին զրկված է ավանդական եղանակներով վարկավորման հնարավորությունից: Անշուշտ, սկսնակ բիզնեսի վարկավորման ռիսկայնության մակարդակը համեմատաբար բարձր է ՓՄՁ մյուս սուբյեկտներին համեմատությանամբ, ինչը ենթադրում է տվյալ սեգմենտի վարկավորման ուղղությունամբ նոր մոտեցումների կիրառում:

ՓՄՁ ոլորտի պետական աջակցության արդյունավետ համակարգի բացակայությունը: Չնայած հանրապետությունում արդեն տարիներ շարունակ գործում է «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրոջան պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքը, որով

հռչակվում են այդ ուղղությամբ պետական քաղաքականության հիմնական ուղղությունները, այդուհանդերձ տվյալ հարաբերությունները կարգավորող օրենսդրական դաշտը և պետական ծրագրերը հիմնականում կրում են հռչակագրային բնույթ: Ընդ որում «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքով պետական աջակցության հիմնական ուղղություններին մեկն է հռչակվում նաև «Ֆինանսական և ներդրումային աջակցությունը, երաշխիքների տրամադրումը»⁴: Չնայած սահմանված բարձր նպատակներին՝ դրանց ձեռք բերմանն ուղղված գործունե և արդյունավետ միջոցներն ու մեխանիզմները բացակայում են:

Հանրապետության ՓՄՁ վարկավորման ոլորտում գոյություն ունեցող հիմնախնդիրները կարելի է բաժանել մի քանի խմբի:

Առաջին խումբը կապված է քաղաքական և տնտեսական գործունեների հետ, երկրորդ խմբում ընդգրկված հիմնախնդիրները գտնվում են բանկերի, իսկ երրորդը՝ վարկառուների մակարդակում: Պետք է նշել, որ երկրորդ և երրորդ խմբերում ընդգրկված վարկավորման հիմնախնդիրները հիմնականում առաջին խմբի հիմնախնդիրների հետևանք են: Անդրադառնանք դրանցից յուրաքանչյուրին:

1. Քաղաքական և տնտեսական գործունեների հետ կապված հիմնախնդիրների շարքում հատկապես անանձնական նշ կայուն տնտեսական իրավիճակը, ձեռնարկատիրական գործունեության բարձր ռիսկերը, գնաճի մակարդակը և վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքի չափը, որոնք էականորեն անդրադառնում են վարկավորման գործընթացի վրա: Նման հիմնախնդիրների պայմաններում միայն փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության գործունե համակարգի պայմաններում է հնարավոր լուծել այդ սուբյեկտների ֆինանսական ապահովվածության և, մասնավորապես, վարկային ռեսուրսների հասանելիության բարձրացման խնդիրը: Որպես հիմնական ուղիներ կարող են դիտարկվել ՓՄՁ ոլորտին պետության կողմից տրամադրվող ֆինանսական աջակցության ծավալների ավելացումը, ոչ բանկային վարկային

⁴«Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենք:

կազմակերպությունների զարգացումը, արտոնյալ վարկավորման ծրագրերի իրականացումը և այլն:

2. Բանկային մակարդակում գտնվող հիմնախնդիրներ: Այս շարքում հիմնականը, թերևս, տոկոսադրույքն է: Բանկերը ՓՄՁ սուբյեկտներին վարկավորում են բավականաչափ բարձր տոկոսադրույքով, որը, իր հերթին, կախված է մի քանի գործոններից՝ փոխառուի \$նանսական վիճակը, վարկային պայմանագրի ժամկետը և վարկի ապահովվածությունը: Փոխառուի գործունեության տեսակը և վարկի նպատակային օգտագործումը ներկայումս չեն հանդիսանում վարկային տոկոսադրույքի հիմնական ուղղորդիչներ: Մասնավորապես, 2008-2016 թվականներին հանրապետությունում առևտրային բանկերի կողմից տրամադրված վարկերի տոկոսադրույքներն ունեցել են հետևյալ դինամիկան:

Աղյուսակ 2⁵

Առևտրային բանկերի կողմից տրամադրված վարկերի տոկոսադրույքները 33-ում 2008-2016 թվականներին (դեկտեմբերամսվա դրույթով)

	Վարկերի միջին տոկոսադրույք (մինչև 1 տարի ժամկետով՝ բացառելով ամբողջապահանջի)		1 տարուց ավելի	
	33 դրամով	ԱՄՆ դոլարով	33 դրամով	ԱՄՆ դոլարով
2008	16.50	13.83	16.36	16.96
2009	18.79	13.19	16.88	15.25
2010	18.90	12.28	17.07	13.24
2011	17.69	12.21	17.92	12.50
2012	15.99	10.91	17.55	12.19
2013	15.04	10.47	18.29	11.85
2014	16.21	9.79	17.08	12.33
2015	15.96	10.51	16.62	11.13
2016	15.47	8.10	16.01	9.79

Նշված ժամանակահատվածում վարկի միջին տոկոսադրույքը մինչև 1 տարի ժամկետով տրամադրված վարկերի համար կազմել է 16.72 (33 դրամով տրամադրված վարկերի համար) և 11.25 տոկոս (ԱՄՆ դոլարով տրամադրված վարկերի համար): Մինչդեռ մի շարք

⁵ Աղյուսակը կազմվել է 33 Կենտրոնական բանկի պաշտոնական կայքում տեղադրված տվյալների հիման վրա www.cba.am:

զարգացած և զարգացող երկրներում այդ ցուցանիշը միջին հաշվով կազմում է 4 տոկոս⁶, ինչը զգալիորեն ցածր է հանրապետությունում առևտրային բանկերի կողմից տրամադրված վարկերի տոկոսադրույքներից: Անշուշտ, դա ՓՄՁ ոլորտի ֆինանսական ապահովվածության մակարդակը նվազեցնող և զարգացումը խոչընդոտող գործոններից մեկն է: Կարծում ենք՝ հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտին տրամադրվող վարկային տոկոսադրույքը պետք է տարբերակվի՝ ելնելով փոխառուի գործունեության տեսակից: Չաջորդ կարևոր հիմնախնդիրը գրավի առարկայով ապահովվածությունն է, որը շատ հաճախ հանրապետությունում գործող առևտրային բանկերի համար վարկի տրամադրման պարտադիր պայման է:

3. ՓՄՁ մակարդակում գտնվող հիմնախնդիրներ: Թերևս հիմնական խնդիրը սկսնակ բիզնեսի ֆինանսավորման դժվարություններն են: Կարծում ենք՝ այս դեպքում հիմնական դերակատարումը պետք է պատկանի պետությանը, որը կա՛մ ուղղակի ֆինանսավորման, կա՛մ երաշխիքների տրամադրման միջոցով կապահովի այդ խնդրի լուծումը: Չատկապես պետական երաշխիքը ապահովվածության բավականաչափ իրացվելի տեսակ է և վարկային ռիսկերի հեջավորման արդյունավետեղանակ:

Փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկառունակության գնահատման համար առաջարկվում է կիրառել ինչպես սորակական, այնպես էլ քանակական ցուցանիշներ: Չատկապես կարևոր նշանակություն ունեն որակական ցուցանիշները, որոնք առաջարկվում է դասակարգել 3 խմբի:

Ա) ճյուղային առանձնահատկությունները բնութագրող ցուցանիշներ՝

1. ճյուղի զարգացման դինամիկան,
2. ճյուղի զարգացման հեռանկարները,
3. արտադրման կամ մատուցման ենթակապրանքների ու ծառայությունների նկատմամբ շուկայի պահանջարկը:

Բ) Տարածաշրջանային առանձնահատկությունները բնութագրող ցուցանիշներ՝

4. տվյալ տարածաշրջանի տնտեսության զարգացման դինամիկան,

⁶ Financing SMEs and entrepreneurs 2017 an OECD scoreboard. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/industry-and-services/financing-smes-and-entrepreneurs-2017_fin_sme_ent-2017-en#.Wc3slY-CzGg#page28

5. տվյալ տարածաշրջանի տնտեսության զարգացման հեռանկարները,
 6. արտադրման կամ մատուցման ենթակա ապրանքների ու ծառայությունների նկատմամբ տարածաշրջանային շուկայի պահանջարկը:
- 9) ՓՄՁ սուբյեկտի գործունեության ցուցանիշները`
7. վարկառուի վարկային պատմությունը,
 8. անձնակազմի մասնագիտական որակավորման մակարդակը (հնարավորություն է տալիս պարզել ձեռնարկության մասնագետների որակավորման աստիճանը դրամական հոսքերի արդյունավետ կառավարման տեսանկյունից),
 9. ՓՄՁ սուբյեկտում բարոյահոգեբանական վիճակի գնահատումը (հոգեբանական պատկերի գնահատումը պետք է իրականացվի հարցազրույցի միջոցով և հնարավորություն տալ ողմնորոշվել տվյալ անձին վարկային միջոցներ հատկացնելու հարցում),
 10. շուկայում գործունեության իրականացման ժամկետը,
 11. ՓՄՁ սուբյեկտի տնտեսական քաղաքականությունը (պետք է դիտարկվեն ձեռնարկության կողմից նախկինում իրականացված ծրագրերը, ուսումնասիրվի ձեռնարկության բիզնես պլանը և գնահատվի դրա կատարման հնարավորությունը, ինչը թույլ կտա բանկին որոշել բիզնեսի արդյունավետությունը),
 12. տեխնիկական հագեցվածության մակարդակը,
 13. կադրային քաղաքականությունը (ձեռնարկության աշխատակիցների տարիքային կազմի և աշխատանքային ստաժի ուսումնասիրություն, աշխատանքային ռեսուրսներով ապահովվածություն, կադրերի հոսունություն ուսումնասիրություն):

Մեր կարծիքով, վերը թվարկված 13 ցուցանիշները պետք է կիրառել ՓՄՁ սուբյեկտի վարկունակության գնահատման համար: Նշվածներից յուրաքանչյուրը կարող է որոշակի պատկերացում ստեղծել ՓՄՁ սուբյեկտի գործունեության մասին, ինչն էլ հիմք կհանդիսանա բանկի համար վարկավորման վերաբերյալ որոշում կայացնելիս: Դրանցից յուրաքանչյուրն առաջարկվում է դասակարգել 0-1 միջակայքում (ցածր` 0, միջինից ցածր` 0.25, միջին` 0.5, միջինից բարձր` 0.75, բարձր` 1): Վերը բերված 13

ցուցանիշների գծով հաշվարկելով արդյունքային ցուցանիշներն առաջարկվող տարբերակով՝ հնարավոր կլինի կազմակերպության վարկունակության մակարդակը գնահատել որակական տեսանկյունից: Ինչ վերաբերում է քանակական ցուցանիշներին, ապա, որպես այդպիսիք, առաջարկվում է կիրառել ձեռնարկությունների վարկունակության գնահատման համար գոյություն ունեցող ցուցանիշները:

Ատենախոսության **եզրակացություններում** ամփոփված են հետազոտության հիմնական արդյունքները և հակիրճ ձևակերպված են եզրահանգումները:

1. Փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկունակության գնահատման առումով գոյություն ունեն միջարբարդություններ, քանի որ այդ սուբյեկտների \$ինանսական վիճակի վերլուծության համար տեղեկատվության աղբյուր են հիմնականում հաշվապահական (\$ինանսական) հաշվետվությունները, որոնք բավարար չեն նման վերլուծության իրականացման համար: Վարկունակության գնահատման գոյություն ունեցող մեթոդները հիմնականում կենտրոնանում են որակական և քանակական ցուցանիշների վրա, չկա համալիր մոտեցում: Բավարար չափով ու շարժողություն ունեցող մեթոդները, չի դարձվում բիզնեսի սեփականատիրոջ գնահատմանը, ինչը խոչոր ձեռնարկությունների դեպքում ավելի քիչ նշանակություն ունի: Հաշվի չեն առնվում նաև այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են բիզնեսի դիվերսիֆիկացման աստիճանը և ճյուղային առանձնահատկությունները: Բավարար ու շարժողություն չի հատկացվում նաև ձեռնարկության սեփականատերերի և ղեկավարության կառավարչական փորձին և հմտություններին: Վարկունակության գնահատման գոյություն ունեցող մեթոդներից ոչ մեկը հաշվի չի առնում փոքր և միջին բիզնեսի յուրահատուկ բնույթը:

2. Հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտի վարկավորման պայմանները դեռևս չի կարելի համարել բարենպաստ հատկապես վարկային բարձր տոկոսադրույթների, գրավի առարկայի բացակայության և միջարբայլ գործոնների պատճառով: Միաժամանակ, վարկային ռիսկերի բարձր մակարդակը փոքր և միջին ձեռնարկությունների

վարկավորումը առևտրային բանկերի համար դարձնում է բարդ հիմնախնդիր: Դրա լուծման գործում իրենց համապատասխան մասնակցությունը պետք է ունենան ՓՄՁ սուբյեկտները (սեփական գործունեության թափանցիկության և ֆինանսական հաշվետվությունների արժանահավատության մակարդակի բարձրացման ուղղությամբ), պետությունը (բանկային երաշխիքների տրամադրման ուղղությամբ) և առևտրային բանկերը (ՓՄՁ ոլորտի առաձևահատկություններից բխող վարկային ծառայությունների մատուցման ուղղությամբ): ՓՄՁ ոլորտի բանկային վարկավորման կատարելագործման նպատակով անհրաժեշտ է հետևյալ միջոցառումների իրականացումը՝ ՓՄՁ աջակցության գործունե, հասցեական ու նպատակային մեխանիզմների օրենսդրորեն ամրագրում, ՓՄՁ վարկավորման ստանդարտների համակարգի կատարելագործում, վարկավորման պայմանների աստիճանական բարելավում, start-up նախագծերի զարգացում, վարկային բյուրոների գործունեության ակտիվացում:

3. Հանրապետությունում ներկայումս ՓՄՁ սուբյեկտների վարկունակության գնահատման առանձնահատուկ մոտեցումներ գոյություն չունեն: Գնահատումն իրականացվում է այնպես, ինչպես մնացած տնտեսավարող սուբյեկտների պարագայում է: ՓՄՁ սուբյեկտների վարկավորման նպատակահարմարության վելուծությունը անհրաժեշտ է դիտարկել որպես անորոշության պայմաններում լուծման ենթակա խնդիր: Վարկառուի վարկունակության գնահատման համար հատկապես կարևոր նշանակություն ունի այնպիսի չափորոշիչների ընտրությունը, որոնք առավելագույնս լիարժեք և ամբողջական կբնութագրեն ՓՄՁ սուբյեկտի վիճակը: Վարկունակության գնահատման համար կիրառվող որակական ցուցանիշները, մերկարծիքով, կարելի է դասակարգել 3 խմբի՝ ճյուղային, տարածաշրջանային և ՓՄՁ սուբյեկտի գործունեության ցուցանիշներ, որոնցից յուրաքանչյուրի գծով կիրառվում են լրացուցիչ ցուցանիշներ: Դա թույլ կտա կազմակերպության վարկունակության մակարդակը գնահատել որակական ցուցանիշների տեսանկյունից:

4. ՓՄՁ սուբյեկտների վարկունակության բարձրացման տեսանկյունից հատկապես պետք է կարևորել նրանց կողմից արտադրման կամ մատուցման ենթակա ապրանքների ու ծառայությունների

նկատմամբ շուկայում առկա պահանջարկի վերլուծությունը: Կարծում ենք՝ այս գործունը կարող է խթանիչ հանգամանք հանդիսանալ առևտրային բանկերի համար, որոնք, կատարելով այդ ուղղությամբ համակողմանի վերլուծություններ և բացահայտելով հեռանկարային ու ոչ ռիսկային ոլորտները, կուղղորդեն ՓՄՁ սուբյեկտներին՝ այդ ուղղությամբ գործունեություն ծավալելու: Այլ կերպ ասած՝ առևտրային բանկերը կարող են իրականացնել որոշակիորեն խորհրդատվական բնույթ կրող գործունեություն, քանի որ ՓՄՁ սուբյեկտները շուկայի որակյալ ու խորը ուսումնասիրություններ իրականացնելու համար համապատասխան կադրեր ու այլ ռեսուրսներ չունեն: Նման վերլուծության արդյունքում կբացահայտվեն տնտեսական գործունեության համեմատաբար ցածր ռիսկային ոլորտները, ինչը կօգնի ՓՄՁ սուբյեկտներին մի կողմից կողմնորոշվել գործունեության ուղղության ընտրության հարցում, իսկ մյուս կողմից կնպաստի վարկավորման հետկապված ռիսկերի որոշակի կրճատմանը:

5. Հայաստանի Հանրապետությունում փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկունակության բարձրացման հարցում կարևոր նշանակություն կարող է ունենալ այդ ուղղությամբ պետության կողմից իրականացվող արդյունավետ և հասցեական աջակցությունը: Այս նպատակով կիրառվող գործիքների շարքում հատկապես պետք է կարևորել տվյալ ոլորտի սուբյեկտներին պետական գնումների գործընթացի մեջ ներգրավումը: Պետությունը պետք է օրենսդրական պահանջների սահմանման միջոցով ապահովի պետական գնումների որոշակի տեսակների (կախված ապրանքներից, ծառայություններից և աշխատանքներից) գծով ՓՄՁ սուբյեկտների պարտադիր մասնակցություն: Դա մի կողմից կնպաստի նրանց ֆինանսական ապահովվածության մակարդակի բարձրացմանը, իսկ մյուս կողմից առևտրային բանկերի համար կդառնա ուղղորդիչ հանգամանք վարկավորման հարցում: Նշված գաղափարի կենսագործման համար առաջարկվում է հետևյալ մեխանիզմը: Պետական պատվերների իրականացման արդյունքում ՓՄՁ սուբյեկտը ստանում է համապատասխան հավաստագիր, որը կվկայի նրա կողմից համապատասխան աշխատանքների պատշաճ իրականացման մասին և յուրօրինակ երաշխավորագիր կհանդիսանա առևտրային բանկի կողմից

վարկավորման համար: Հակառակ պարագայում (այսինքն վարկը չվերադարձնելու դեպքում) հավաստագրի գոյությունը հիմք կհանդիսանա պետական միջոցների հաշվին տվյալ սուբյեկտի չմարված պարտավորությունների իրականացման համար:

Հետազոտության հիմնական արդյունքներն արտացոլված են հրատարակված հետևյալ գիտական հոդվածներում:

1. Գ. Մ. Հովհաննիսյան, «Փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկունակության վարկանիշի գնահատման չափանիշները», «Այլընտրանք» գիտական հանդես, #1, հունվար-մարտ, 2016թ., էջ 514-518:

2. Գ. Մ. Հովհաննիսյան, «Փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկավորման հիմնախնդիրները», «Այլընտրանք» գիտական հանդես, #4, հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, 2016թ., էջ 176-181:

3. Գ. Մ. Հովհաննիսյան, «Փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկունակության գնահատման հիմնախնդիրները», «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» գիտական հանդես, 11-12 (195-196), 2016թ., էջ 103-104:

4. Գ. Մ. Հովհաննիսյան, «Վարկունակության գնահատման հիմնական մեթոդները և դրանց կիրառման առանձնահատկությունները փոքր և միջին բիզնեսի ոլորտում», «Այլընտրանք» գիտական հանդես, #4 հոկտեմբեր-դեկտեմբեր, 2016թ., էջ 182-187:

5. Գ. Մ. Հովհաննիսյան, «Փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկավորման հիմնախնդիրներն իրենցում հիմնական ուղիները ՀՀ-ում», «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» գիտական հանդես, 1-2 (197-198), 2017թ., էջ 92-95:

6. Գ. Մ. Հովհաննիսյան, «Փոքր և միջին ձեռնարկությունների վարկունակության գնահատման արդյունավետության բարձրացման հիմնական մոտեցումները», «Այլընտրանք» գիտական հանդես, #1 հունվար-մարտ, 2017թ., էջ 308-315:

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТОСПОСОБНОСТЬЮ МАЛЫХ И СРЕДНИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В РА

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – 'Экономика и управление хозяйством и его сферами'.

Защита диссертации состоится на заседании специализированного совета 015 по экономике ВАК РА при экономическом факультете ЕГУ 1-ого декабря, 2017 года в 13:30 часов по адресу: г. Ереван 0009, ул. Х. Абовяна 52.

РЕЗЮМЕ

Основной целью работы является обработка подходов и предложений по управлению кредитоспособностью малого и среднего бизнеса, для достижения которой в работе были поставлены и решены следующие задачи:

- изучить сущность и роль малого и среднего бизнеса в развитии экономики страны, провести анализ предпосылок для обеспечения его эффективной деятельности и механизмы финансово-кредитной поддержки данного сектора со стороны государства,
- исследовать источники формирования финансовых ресурсов малого и среднего бизнеса и их особенности, рассмотреть проблемы финансовой поддержки МСП и влияющие на него факторы,
- рассмотреть экономическое содержание кредитных рисков, проанализировать риски кредитования малого и среднего бизнеса и задачи по их эффективному управлению, определить факторы, влияющие на риск кредитования МСП и оценить их влияние на кредитование,
- рассмотреть экономическое содержание и методы оценки кредитоспособности, обосновать ограниченные возможности применяемые их для малого и среднего бизнеса,
- определить проблемы кредитования для МСП в РА и пути их решения, обработать способы повышения эффективности управления кредитоспособности малого и среднего бизнеса.

Объектом исследования является сектор МСП, а предметом - основные вопросы управления кредитоспособности малого и среднего бизнеса

Первая глава исследования посвящена изучению источников формирования финансовых ресурсов малого и среднего бизнеса, задачам кредитования данного сектора и исследованию их особенностей, а также анализу, имеющихся рисков в данном секторе.

Во второй главе диссертации рассмотрены экономическое содержание кредитоспособности и методы оценивания, представлены особенности управления кредитоспособностью малого и среднего бизнеса, проанализирован имеющийся международный опыт в данном направлении.

В третьей главе труда разработаны пути решения проблем кредитования для МСП и основные подходы по повышению эффективности управления кредитоспособностью малого и среднего бизнеса в Республике Армения.

Основные научные результаты труда состоят в следующем:

- В результате изучения источников финансирования деятельности малого и среднего бизнеса были оценены возможности их применений в республике, было обосновано первичное значение банковского кредитования в секторе МСП в настоящем этапе экономического развития,

- На основе всестороннего анализа теоретико-методических основ понятия “кредитоспособность” были выявлены факторы, влияющие на кредитоспособность малого и среднего предпринимательства, и разработаны пути формирования отношений, основанных на взаимном доверии с финансово-банковскими институтами,
- На основе анализа проблем кредитования сектора малого и среднего предпринимательства были выявлены, повышающие риск факторы, а также разработаны основные подходы управления кредитного риска данного сектора в республике,
- На основе всестороннего исследования методов оценки кредитоспособности для малого и среднего бизнеса обоснована ограниченная возможность и не целесообразность их применения и разработаны предложения посредством применения соответствующих показателей с целью повышения объективности и достоверности результатов оценивания кредитоспособности
- Пособием эффективного применения инструментов государственной поддержки разработаны предложения, направленные на повышение эффективности кредитования и подходы, направленные на повышение кредитоспособности и финансового обеспечения сектора МСП в Республике Армения.

OGANISYAN GEORGY MATEVOS

SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES CREDITABILITY MANAGEMENT PROBLEMS IN RA

The Dissertation is submitted for the pursuing of the Scientific Degree of the Doctor of Philosophy in Economics in the Field of “Economy and management of the economy, its branches” - 08.00.02.

The Defense of the Dissertation will take place at 13:30 on December 1th, 2017, at the Meeting of Specialized Council 015 in Economics of the Supreme Certifying Committee of the Republic of Armenia acting at the Yerevan State University. Address : 52 Abovyan St., Yerevan, 0009, Armenia.

SUMMARY

The basic aim of the work is the development of the creditworthiness management approaches and suggestions of the small and medium-sized enterprises. To achieve that following has been put and solved:

- To study the essence and role of the small and medium-sized enterprises in the country's economic development, analyze the prerequisite for the provision its effective functioning and the government's financial and credit support mechanisms
- To research the sources of financial resources for the small and medium-sized enterprises and their specificities, discuss the issues of SME financial support and the factors that affect it

- To examine the economic content of creditworthiness, analyze the risks of small and medium-sized enterprises and their effective management issues, define the factors affecting SME lending risk and assess their impact on creditworthiness
- To examine the economic content and valuation methods of creditworthiness, justify limited opportunities for small and medium enterprises
- To define SME lending issues in Armenia and ways of their solution, to develop ways to increase SME lending efficiency.

The object of the research is SME, and the subject is the issues of small and medium enterprise creditworthiness management.

The first chapter of the research is the study of small and medium-sized enterprises' financial resources, discussion of issues and peculiarities of lending in the sector and the analysis of existing risks.

The second chapter of the thesis discusses the economic content and valuation methods of creditworthiness, analyzes the peculiarities of small and medium-sized enterprise's creditworthiness management and the existing international experience

The third chapter develops ways of SME crediting lending issues and the main approaches of increasing the efficiency of small and medium-sized enterprises lending management in the Republic of Armenia.

The basic scientific results of the study are the following things:

- As a result of studying the sources of funding for small and medium-sized enterprises, the possibilities of their use in the republic have been assessed, the primary importance of bank lending in SME financing at the current stage of economic development has been justified
- Based on a comprehensive analysis of the "creditworthiness" conceptual framework, the factors influencing the creditworthiness of small and medium-sized enterprises have been identified, and the ways in which mutual trust-based relationships with financial institutions have been developed,
- Based on the analysis of the creditworthiness of the small and medium-sized enterprises in republic, the factors that cause risks have been defined and the credit risks management basic concepts have been developed
- Based on the comprehensive review of creditworthiness methods, the limited capability and inappropriateness of the small and medium-sized enterprises for them have been justified and recommendations have been developed to increase the credibility and objectivity of SMEs' creditworthiness assessment results through the use of relevant indicators
- Proposals aimed at improving SME lending efficiency in the Republic of Armenia and approaches that increase the creditworthiness and financial capacity of small and medium-sized enterprises have been developed through effective utilization of state support ways.

